

DAAROM nog leren schrijven met de hand!

Op de website van het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) staat het artikel: *Schrijven moet blijven!*

Daarin worden argumenten genoemd waarom we het handschrift (de schrijfhandeling) moeten blijven aanleren.

In dit artikel worden die argumenten aangevuld en van een literatuuroverzicht voorzien.

Met 'schrijven' wordt in dit stuk het handschriftonderwijs bedoeld.

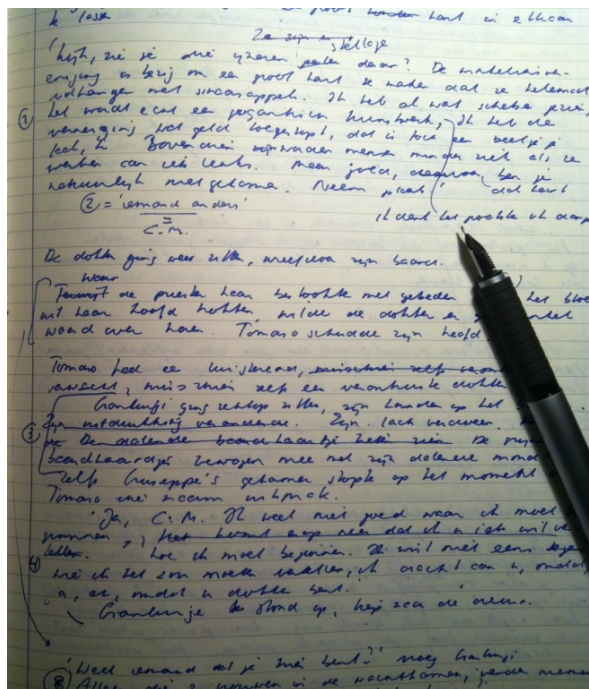
Aanleiding:

Door de technologische opmars wordt:

- er minder zorg besteed aan het schrijfonderwijs in de zin van handschriftontwikkeling
- de vraag gesteld of het aanleren van de schrijfhandeling nog wel zin heeft**
- aangekondigd dat er in 2012-'13 enkele Steve Jobsscholen in ons land komen
- bij kinderen die moeite hebben met schrijven vaak te snel naar de computer verwezen
- kennis omtrent het nut van leren schrijven minder vaak en weinig professioneel overgebracht.

Verklaring:

We zijn vóór het inzetten van technologie voor zover die de persoonlijke en cognitieve ontwikkeling van een kind ondersteunt en bevordert.

'Ik schrijf mijn roman *De duivel van Vico* met de hand'

Ton Vogels

De volgende onderwerpen worden hieronder verder toegelicht:

1. het motorische aspect
2. het belang voor het ontwikkelen van de hersenfunctie
3. het bevorderen van de ruimtelijke oriëntatie
4. de psychologische kant
5. het sociale aspect

6. praktische argumenten
7. het esthetische aspect
8. de historische kant
9. het therapeutische aspect
10. het ondersteunende aspect bij het leren lezen

Daarna volgt een lijst bronnen/wetenschappelijke onderzoeken met tussen haakjes het corresponderende nummer. Alle argumenten staan onder invloed van elkaar, vandaar veel overlap.

1. Motorische argumenten

Schrijven is een van de moeilijkste vaardigheden, die we kinderen leren. Het vraagt een goede lichaamscoördinatie. Een nauwkeurige afstemming via oog, hersenen, nek tot en met de vingerspieren. Alleen in de hand zijn al 29 gewrichten en 35 werkzame spieren; een stukje fijn mechanica! Deze complexe handeling vraagt veel oefening. Fijn-motorische coördinatie vraagt jarenlange ontwikkeling. Door de schrijfhouding is het hele lijf erbij betrokken.

Schrijven heeft een positief effect op de ontwikkeling van de **grote en de kleine motoriek!**

2. Neurologische argumenten

Bij het schrijven worden verschillende hersengebieden verbonden: door het contact, de richting en de druk op de pen wordt een bericht naar de hersenen gezonden. En het herhaalde proces van schrijven integreert motorische verbindingen in de hersenen.

De samenwerking tussen **linker- en rechterhersenhelft** wordt gestimuleerd en onderhouden door o.a. tweehandige oefeningen op papier aan te bieden.

Hersenontwikkeling, hersenactiviteit en hersenfunctie worden bevorderd. Denk aan ruimtelijk inzicht en visueel onderscheidingsvermogen. Het brein van alleen de mens is in staat tot de productie van schrift.

Ook hogere cognitieve niveaus (denken, taal, werkgeheugen) kunnen door het effect op de Hersenen, door het leren schrijven, worden aangesproken.

“Als een leerling snel en automatisch kan schrijven, kan deze zijn/haar gedachten snel op papier zetten, voor ze weg zijn. En de volle hersenkracht is zo beter te gebruiken voor het vormen van zinnen en ideeën. Als je moet nadenken over hoe je schrijft, worden er cognitieve bronnen niet aangewend”.

Het schrijven ondersteunt het geheugen om de vorm van letters te onthouden. De visuele identificatie van grafische vormen wordt door de schrijfbeweging ondersteund.

3. Steun bij het ontwikkelen van de ruimtelijke oriëntatie

Door het leren schrijven leert een leerling zelf de gegeven ruimte ordelijk in te delen.

Hij/zij leert afstanden schatten en goed indelen met betrekking tot letterafstand, woordafstand en regelscheiding.

Het leren schrijven ondersteunt de begrippen: boven, beneden, naar rechts, naar links, hoger, lager, etc. Er wordt inzicht verkregen in de verhouding van een lange letter (k,j) ten opzichte van een korte letter(a,n)

4. Psychologische argumenten

De schrijvende mens ontwikkelt o.a. door het oefenen een **discipline** van binnenuit.

Hij/zij leert, dat als je iets wilt bereiken je er wat voor moet doen. De **concentratie** wordt bevorderd, daarmee het **denken** en het intelligentieniveau. Geeft orde, rust en ruimte in het hoofd van ‘drukke’ kinderen. Kunnen schrijven geeft **zelfvertrouwen**.

Met de hand schrijven is meer fysiek en daardoor meer verbonden met onze gevoelens. Zelf bewegen bereikt de emotie sneller dan woorden.

5. Sociale argumenten

Schrijven is van oudsher een communicatiemiddel! Er kan een boodschap overgebracht worden zonder de aanwezigheid van de boodschapper. Het verlangen om met behulp van symbolen te **communiceren** is de eerste stap op weg naar schrijfvaardigheid. Het schriftelijk kunnen communiceren vergemakkelijkt het maatschappelijk functioneren.

We leren rekening houden met de ander. Kan de ander mijn schrift lezen? Hoe presenteer ik mij? Een geschreven brief getuigt van warme belangstelling voor de ontvanger.

Goed schrijfonderwijs stimuleert de opvoeding van kinderen tot mondige medeburgers.

“Veel mensen zullen door het buitensporig gebruik en verbruik van bewegende beelden vervreemden van de schriftcultuur. Maar zij zullen zich juist door deze ongeletterdheid en hun partiële analfabetisme aan de schaduwzijde van onze kennissamenleving terugvinden ... Kinderen worden op school als mislukt of gehandicapt aangemerkt als ze niet leesbaar kunnen schrijven”.

Nog niet zolang geleden bepaalde de sociale identiteit van de schrijver het schrift eerder dan de inhoud van diens tekst.

6. Praktische argumenten

Door te kunnen schrijven is de mens niet afhankelijk van stroom of batterijen. Hij behoudt zijn autonomie en wordt geen slaaf van de techniek.

Schrijven is een praktische basisvaardigheid, die bij alle vakken een dienende functie heeft. Goed schrijfonderwijs bevordert in hoge mate de schoolprestaties.

‘Schrijven -vlot en leesbaar- blijft nodig voor die taken, waarvoor de computer ongeschikt of uitgevallen is. Vooral bij het maken van aantekeningen.

Snel een adres noteren, een berichtje bij iemand in de bus doen, een boodschappenlijstje, een kattenbelletje: vlot en leesbaar kunnen schrijven is dan heel handig.

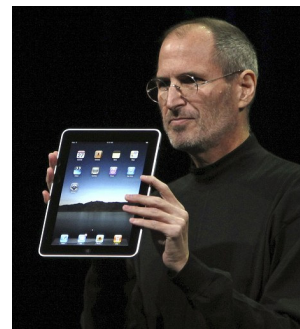
De beter ontwikkelde fijne motoriek leidt tot het goed hanteren van allerlei gereedschappen. Denk aan de tandarts of de chirurg.

Door de uitvinding van de auto zijn we niet gestopt met leren lopen.

Een pen is voordeliger dan een i-Pad.

Schrijven met een potlood

‘Schrijven’ met een i-Pad

7. Esthetische argumenten

Van krabbel tot kalligrafie.

Het verfijnen van de motorische beheersing geeft gelegenheid tot creatieve cultuuruitingen.

Het schrijven met de hand maakt gedachten tastbaar en kan er schoonheid aan verlenen.

Het vermogen om zaken kunstzinnig vorm te geven zien we alleen bij de mens. Een ver-

zorgd handschrift is een lust voor het oog en het lukken van een mooie lijn geeft veel voldoening.

Zoals ballet een esthetische vorm van dansen is, zo is kalligrafie dat bij schrijven.

Ieder schrift werd - nog niet zo lang geleden - beschouwd als de esthetische belichaming van het collectieve karakter van de sociale, beroeps-, of geslachtsgroep, die er exclusief gebruik van maakte.

8. Historische argumenten

Van oudsher heeft de mens tekens achtergelaten, sporen uitgezet, waarschuwingstekens geplaatst, heilige symbolen getekend.

Deze ontwikkeling van het schrift zien we bij het opgroeiende kind terug: het trekt sporen met stokken in het zand, merkt waar het geweest is, maakt kleitabletten en spontaan ontstaan vormen met velerlei materialen. Door het kind niet meer met de hand te leren schrijven zouden we het kind de laatste ontwikkelingstrap wat betreft hersenontwikkeling, motorische vaardigheid en persoonlijke ontwikkeling onthouden.

9. Therapeutische argumenten

Het handschrift is een volstrekt eigen manier van bewegen. Emoties beïnvloeden onze manier van bewegen. Grafologen en schrijfpedagogen signaleren dankzij het handschrift blokades in de bewegingsstroom.

Met schrijfbewegingstherapie wordt o.a. het eigen ritme teruggevonden, het zelfvertrouwen herwonnen. In kinderhandschrift kunnen problemen gesignaleerd worden, vóórdat de kinderen vastlopen. Ook naast en na psychologisch onderzoek kan de schrijftherapeut een waardevolle bijdrage leveren.

Het blijkt goed voor een mens om met z'n handen te werken. Het kan het beloningscentrum in de hersenen in werking zetten.

10. Steun bij het leren lezen

Het schrijven met de hand heeft grote voordelen bij het leren lezen, omdat de letters eerder en beter worden herkend, dan wanneer er een toets wordt ingedrukt. Het motorisch geheugen ondersteunt daarbij het visuele.

Samenvattende stellingen

Wie niet leert schrijven met de hand ontwikkelt zich niet optimaal.

Wie niet leert schrijven faalt bij veel vakken.

Door ontbrekende kennis bij de leerkrachten begint het handschriftonderwijs te vroeg, wat vervormingen en verkrampingen in de hand werkt.

Schriftopvoeding is de hele basisschooltijd van groot belang.

Door te schrijven leert de mens om te gaan met de beschikbare ruimte en het voorhanden zijnde materiaal.

Zouden we kinderen dit schrijfonderwijs niet meer aanbieden, dan ontnemen we hen de gelegenheid tot schrijfaspiraties en denkprestaties op hoger niveau; dat wat ons juist tot mens maakt!

Schrijven is van belang voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid.

De ontwikkeling van de techniek (laptop,bijv.) kan voor kinderen met leer- en/of motorische problemen een goed *hulpmiddel* zijn, maar mag nooit vervanging voor het schrijfbewegen zijn of worden.

De schrijfvaardige mens verdient zijn eigen brood makkelijker en kost de maatschappij minder aan bijstand, welzijn en medische kosten.

We hebben als mens de beschikking over de eigen motorische vaardigheid én de techniek. We moeten zelfstandig over beide kunnen beschikken!

Literatuur/onderzoek

- Met 'bundel' wordt bedoeld een deel uit de serie: "Over kinderhandschrift, schrijfopvoeding en schrijfonderwijs gesproken" van D. Schermer.
- De cijfers tussen haakjes corresponderen met de nummering van bovenstaande aspecten/argumenten.

Zie bij www.handschriftontwikkeling.nl, onder Artikelen: Schrijven moet blijven!, 2008

Zie bij www.handschriftontwikkeling.nl, onder Artikelen: Waarom kan en mag typen schrijven niet vervangen?, 2010

The Vanguard: Edda Manley – Report on handwriting in the 21st century, 2012(1, 2)

Bundel 7, hfdst. 3: Schrijven versterkt het lezen, Jean-Luc Velay & Marieke Longcamp, 2005 (10)

Bundel 8, hfdst. 6: Opvallende ontwikkeling en leerstoornissen in het schriftbeeld - Renate Joos, 2007 (5)

Bundel 8, hfdst. 3: Het verband tussen pen, pengreep, het schrijfresultaat en het individu - R. Sassoon, 2007 (6)

Bundel 16, hfdst. 18: Dertienjarige jongen met dysgrafie, T.L. Hopkins: 13-jarige met dysgrafie, 2004 (1, 2, 6)

Bundel 18, hfdst. 2: The Hand: How It's Use Shapes The Brain, Frank Wilson 1998 (2)

Bundel 18, hfdst. 2: Handwriting – Path to Literacy?, Jeannette Farmer, 1999 (4)

Bundel 19, hfdst. 3: De functie van het brein bij het leren schrijven, T. Danielsen, 1984 (2)

Bundel 19, hfdst. 12: Schrijfontwikkeling, vaardigheid en interventie, K. Feder, 2007 (2)

Bundel 24, hfdst. 10: Hoe schrijven het brein traint, Gwendolyn Bounds, 2010 (2)

Bundel 23, hfdst. 5 : Historische schrijverschillen tussen jongens en meisjes, T. Plakins Thornton, 1996(5,6,7)

Bundel 23, hfdst. 7: Schrijfopvoeding en mensvorming, Dr. G. Rahn, 1961, (7,9)

Bundel 26, hfdst. 4: De vele gezondheidsvoordelen van goed handschrift, J. Deardorff, 2011 (2, 4)

Bundel 26, hfdst. 2: De voordelen van cursief schrift, S. Blumenfeld, 2005 (3, 10)

Bundel 27, hfdst. 5: Waarom scholen schrijfonderwijs moeten geven, zelfs als typen nuttig is, K. Stokes, 2011 (2)

Bundel 27, hfdst. 9: Kunst van schrijven op punt van wederopleving , J. Hoermann, 2011 (2)

Bundel 27, hfdst. 10: Intelligentie en de kunst van cursief schrijven, dr. D. Sortino, 2011 (2, 10)

Bundel 28, hfdst. 12: Kinderen leren schrijven en het verband met de ontwikkeling van ruimtelijk bewustzijn bij het kind, A. Mc. Allen, 1977 (3)

Bundel 28, hfdst. 17: Schrijven en het brein: Neurowetenschap toont de wegen naar leren, Judy Willis 2011 (2)

Bundel 29, hfdst. 4: Het schrijven van kinderen verbeteren? Verwaarloos hun handschrift niet, Steve Graham, 2009/2010 (2, 5)

Bundel 29, hfdst. 6: Schrijven moet blijven, D. Schermer, 2006 (2, 10, 4)

Bundel 30, hfdst. 9: Waarom lopend schrift aanleren?, Iris Hatfield (2, 3, 4, 6, 10)

Bundel 30, hfdst.12: Waarom schrijven op school belangrijk is, Linda Green, 2012 (2, 5)

Bundel 31, hfdst.11: De verloren kunst, L.Rivkin, 2012 (1, 2, 4,)

Bundel 31, hfdst.18: Het nieuwste over de twee(!) basisschriften, Ines Grämiger, 2012 (2)

Bundel 32, hfdst. 1: Why You Learn More Effectively by Writing Than Typing, Melanie Pinola,, 2011 (1,2, 4, 10)

SPH Nieuwsbrief, pg.27, krantenartikel (2012) uit Canada: Karin Harman James, (2)

pg.28, „ „ „ „ „ „ „ : Virginia Berninger, (2)

: Katja Feder, (2)

Van pen naar toets?, José Riepstra, 2012

Evidence Statement 'Motorische schrijfproblemen bij kinderen', A. Overvelde e.a., p.10, 2011 (10)

Acta Psychol: The influence of writing practice on letter recognition in preschool children, J.L. Velay en M. Longcamp, 2005 (2, 10)

The Vanguard, jan-mrt.:Waarom lopend schrift aanleren, Iris Hatfield 2012 (10, 6, 3, 1,2)

Naar school; psychologie van 3 tot 8', dr. Ewald Vervaet, 2007 (1, 3, 6, 10)

www.shodo.nl

Grapho-Therapeutics, Pen and Pencil Therapy, P. de Sainte Colombe, 1ste druk 1966, 10e dr. 1988 (9)

Vier! Dec. 2010, pg. 45: 'Lifting depression', Kelly Lambert (1, 2, 9) neurowetenschapper

Het maakbare brein, Margriet Sitskoorn, Bert Bakker/ Amsterdam, 2007 (2, 9)

'Visie VLMS', zie www.schrijvenvls.nl) Handschrift .., onbelangrijk?

Leren schrijven belangrijk in computertijdperk, Miriam van den Brand

Bronnen schrijven moet blijven

- Barkley, R. (1998): ADHD and the Nature of Self Control. In *AHAF Journal*, July-August 1998
- Beschel, G. (1993): Beiträge zur Psychologie der Kinder- und Jugendschrift, Hamburg
- Coleman, A. (2001): Handwriting – Has it a Future? *The Graphologist*, Vol.19, No.3, Issue 72, Autumn 2001
- Cristofanelli, P. (2006): Du und Dein erster Weg durch die Handschrift, Herbolzheim
- Dommelen, J. van (1999): Is er nog toekomst voor het schrijven? *Symposium 1999 Jaar van het Handschrift*. Rotterdam, 29 september 1999
- Farmer, J. (1995/1996): Measuring Handwriting to Identify Thinking and Behavioral Styles in Four Quadrants of the Brain. *Journal of the American Society of Professional Graphologists*
- Farmer, J. (1998): Now that Attention Deficit Hyperactivity Disorder has been labelled a self-control issue it's time for old fashioned penmanship training. *AHAF Journal*, July-August 1998
- Farmer, J. (2006): The Graphic Reality of Handwriting and Brain Dominance. *International Graphological Colloquium*, Florence, September 2006
- Gibson, M. (2006): Schrijven en lezen, sneller en beter. *JSW*, oktober 2006
- Hagers, M.(2007): Leer kinderen snel schrijven, daar worden ze beter van. *NRC-Handelsblad*, 21-04-2007 n.a.v. *Journal of Educational Psychology*, Febr. 2007
- Harris, R.S. (2001): The Handwriting Culture Versus Technology. *The Graphologist*, Vol. 19, No.3, Issue 72, Autumn 2001
- Harrison, Ph. (1985): Helping your Health through Handwriting. San Francisco
- Niemeyer, A. (2007): Onhandige kinderen moeten oefenen. *NRC-Handelsblad*, 05-07-07
- Spear-Swerling, L. (2006): The Importance of Teaching Handwriting. *LD OnLine*, augustus 2006
- Olivaux, R. (1988): Dysgraphie and Grapho-therapy. In: A.Carmi & S. Schneider: Experiencing Graphology. London
- Schermer, D., Schoemaker-Ytsma, A.C.M. (2001): Een leesbaar handschrift blijft noodzakelijk. In: D.Schermer & A.C.M.Schoemaker-Ytsma: Sprekend Schrift, Zevenaar/Nieuwleusen
- Schermer, D., Schoemaker-Ytsma, A.C.M. (2003): Waarom leren we nog schrijven? In: D.Schermer & A.C.M.Schoemaker-Ytsma: Uitgesproken Schrift Zevenaar/Nieuwleusen
- Velay, J.-L., Longcamp, M. (2007): Besser von Hand. *Gehirn & Geist*, 3/2007
- Shanahan, (2006): Schrijfontwikkeling en leesproblemen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*. 2006/3
- Lethaby, W.R.: Writing and Civilisation
- Diringer and David: Writing

Websites

- Vereniging Leraren Schoonschrijven en Machineschrijven, www.schrijvenvlsm.nl
- Instituut Haenen-van der Hout, www.schrijfpedagogischehulp.nl
- Platform Handschriftontwikkeling, www.handschriftontwikkeling.nl

*Schrijven met de hand
Werken met technologie
En ...toen was er koffie!*